

УДК 37:069](477.52/.54)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-8

МУЗЕЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ІСТОРИЧНОГО ПРОФІЛЮ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Пархоменко І.В., аспірант
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

У статті подаються особливості функціонування музеїв історичного профілю північно-східного регіону України, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України. До цієї групи автор відносить музеї, що накопичують матеріали про визначні історичні події, героїчних постатей, загальний розвиток суспільства тощо. Описано напрями розвитку мережі зазначених музеїв, способи координації їх діяльності, обліку й огляду, визначення їх ролі та місця у сучасній освітній системі. Проаналізовано нормативно-правову базу діяльності музеїв закладів освіти історичного профілю, об'єктивні причини та чинники її реформування на сучасних національно-концептуальних засадах; нормативні документи щодо огляду музеїв 2001–2015 рр. у розрізі обраних областей та України загалом. Визначено основні тенденції розвитку музеїв закладів освіти історичного профілю.

Ключові слова: музеї закладів освіти, історичний профіль, огляд музеїв, заклади позашкільної освіти, Північно-Східна Україна.

В статье подаются особенности функционирования музеев исторического профиля северо-восточного региона Украины, которые находятся в сфере управления Министерства образования и науки Украины. К этой группе автор относит музеи, накапливающие материалы об исторических событиях, героических личностях, общем развитии общества и т. п. Описано направления развития сети указанных музеев, способы координации их деятельности, учета и осмотра, определение их роли и места в современной образовательной системе. Проанализирована нормативно-правовая база деятельности музеев учебных заведений исторического профиля, объективные причины и факторы ее реформирования на современных национально-концептуальных основах; нормативные документы по осмотру музеев 2001–2015 гг. в разрезе определенных областей и Украины в целом. Определены основные тенденции развития музеев учебных заведений исторического профиля.

Ключевые слова: музеи учебных заведений, исторический профиль, осмотр музеев, учреждения внешкольного образования, Северо-Восточная Украина.

Parkhomenko I.V. THE MUSEUMS OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF HISTORICAL TYPE: MODERN CHALLENGES AND TENDENCIES

Today it is not only actual the process of updating the content and forms of working with children on the base of the museums, but also their legal status, coordination of the work and creating favorable conditions for development.

Fault-finding attention of the authorities to the museums of historical type is caused by social needs for recreating the historical truth about World War II, contemporary and ancient history, necessity of honoring fighter for freedom of Ukraine of different historical epochs.

The aim of the article is a research of the process of coordinating the activity of historical museums, which are managed by Ministry of Education and Science of Ukraine, their registration and inspection, forming the legal framework, defining their role and place in the Ukrainian educational system in imitation of Kharkiv, Chernihiv and Sumy region.

The article contains peculiarities of functioning of historical museum of the North-East region of Ukraine, which are managed by Ministry of Education and Science of Ukraine. Museums, which accumulate materials about prominent historical events, heroic figure, general development of the society and etc. refer to this type of museum.

The author gives a description of the ways of the development the system of certain museums of the last decade, means of coordination their work, forming the legal framework, defining their role and place in the modern educational system

The legal framework of the museums of educational establishment of historical type, objective reasons and factors of its reformation according to modern national and conceptual basis; legal documents about inspection the museums in 2001–2015 years in selected regions and Ukraine on the whole have been analyzed. The main trends of developing of the museums of the educational establishment with historical type have been determined.

The author draws a conclusion about increasing the role of the museums of educational establishment of historical type in local lore work with children and proves objective necessity in increasing attention to these processes from scientific community, local self-government, teachers and publicity.

Key words: museums of educational establishment, historical type, inspections of the museum, out-of-school establishments, North-East Ukraine.

Постановка мети. Сьогодні ми спостерігаємо суттєве зростання інтересу до вивчення краєзнавства як комплексного явища та його окремих напрямів (історичного, літературного, етнографічного, географічного тощо). Саме усвідомлення фундаментальних можливостей освіти і «виховання історією та традицією» сприяє більшій участі педагогів та учнівської молоді у краєзнавчих дослідженнях і пошуково-дослідницькій роботі. З огляду на це постає проблема зберігання та використання результатів пошукової діяльності.

Музеї закладів освіти виступають освітньою платформою для зберігання, популяризації, експонування та використання результатів краєзнавчої та пошукової роботи з учнівської молоддю.

Питання створення та функціонування музеїв закладів освіти не є новим для сучасної української педагогічної науки і має істотну історичну ретроспективу. У другій половині ХХ ст. така робота проводилася у кожному населеному пункті та мала масовий характер. Саме музеї закладів освіти («шкільні музеї»), які мали певну специфіку й істотно відрізняються від державних музеїв, стали середовищем, що сприяє збереженню та пропагуванню результатів пошуково-дослідницької роботи.

Аналізуючи радянський період розвитку музейної справи у закладах освіти, маємо констатувати факт спекулювання історичними фактами, обмеженої експозиційної бази, обслуговування партійної номенклатури, ідеологічної заангажованості. Особливо всі ці фактори простежуються у музеях історичного профілю.

З огляду на це вважаємо особливо актуальним сьогодні процес не лише оновлення змісту та форм роботи з дітьми на базі музеїв, але й формування їх правового статусу, координації діяльності та створення сприятливих умов для розвитку та реформування.

Постановка мети. Метою статті є дослідження процесу координації діяльності музеїв історичного профілю, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, здійснення їх обліку й огляду, формування нормативно-правової бази, визначення їх ролі та місця у сучасній освітній системі України на прикладі північно-східного регіону – Харківської, Сумської та Чернігівської областей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади музейної справи, зокрема діяльність музеїв закладів освіти, відображені у працях таких сучасних науковців і практиків, як Н. Ганнусенко, Л. Гайда, С. Майко, Н. Пусепліна, О. Стецюк,

С. Михайличенко, З. Огризко, В. Обозний, І. Самсакова та ін. Так, у дисертаційній роботі С. Михайличенка дослідницька діяльність старшокласників подається через призму взаємодії школи та музею. У праці Н. Пусепліної відображені основоположні аспекти підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи засобами музейно-педагогічної діяльності.

Особливу цінність мають сучасні методичні рекомендації, розроблені педагогами обласних і Київського міського центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, станцій юних туристів, що відповідають за організацію музейної роботи у закладах освіти (І. Пушкар, І. Личак, Ю. Ярошенко, Т. Мишакова).

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі діяльність музеїв закладів освіти регулюють нормативно-правові документи: Закони України, нормативні документи Міністерства освіти і науки України, органів управління освітою всіх рівнів, Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, обласних і Київського міського центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді, станцій юних туристів тощо.

Відповідно до основоположного документа щодо музейної справи – Закону України «Про музеї та музейну справу» – визначено такі профілі музеїв: історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні); природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні, музеї ґрунтів); літературні; художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва); мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно, архітектурні); науково-технічні; комплексні (краєзнавчі, екомuzeї та ін.); галузеві тощо [1].

У цій науковій розвідці ми детально зупинимось на музеях закладів освіти історичного профілю. До цієї групи прийнято відносити музеї, що накопичують матеріали про визначні історичні події, героїчних постатей, загальний розвиток суспільства тощо.

Незважаючи на те, що зі здобуттям незалежності України суттєво змінилася нормативна база діяльності музеїв закладів освіти, яка не відповідала викликам тогочасного освітнього середовища, процес її перманентного розвитку на сучасних національно-концептуальних засадах триває й донині.

Цей процес регламентують Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та забо-

рону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 рр.», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 рр.», методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо засад діяльності музеїв історичного профілю дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних і професійно-технічних навчальних закладів, які перебувають у сфері управління МОН України, та ін. [2].

Така прискіплива увага з боку органів державної влади до музеїв історичного профілю зумовлена існуванням суспільного запиту на відновлення історичної правди про Другу світову війну, новітню та давню історію, потребу вшанування пам'яті борців за свободу України різних історичних епох.

Сучасні державотворчі процеси в Україні зумовлюють попит у сфері музейної педагогіки та історико-краєзнавчої роботи з дітьми на перенесення всього виховного акценту на український національний вимір перемог, здобутків і втрат у ході боротьби за свою ідентифікацію у європейській спільноті на тлі світової історії.

Музеї закладів освіти історичного профілю є основною складовою частиною сучасного освітньо-музейного середовища України. Методичний супровід і координацію діяльності музеїв закладів освіти здійснюють Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді на всеукраїнському рівні, обласні, міські, районні центри туризму і краєзнавства учнівської молоді, станції юних туристів на регіональному рівні.

Відповідно до Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних і професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, «основною формою упорядкування та систематизації музейної мережі, створення банку даних музеїв, привернення уваги державних і громадських організацій, наукових установ до важливої ролі музеїв у навчанні та вихованні дітей і молоді» є огляд музеїв, що проводиться один раз на три роки [9].

Останній огляд музеїв закладів освіти відбувся у 2015 р. Відповідно до інформації Міністерства освіти і науки України станом на 31 грудня 2015 р. в Україні зареєстровано 4 200 музеїв закладів освіти. Ці показники дещо знизилися порівняно з 2010 р. – 4 432 музеї, що пояснюється воєнними діями на сході держави й анексією Криму [6].

Аналізуючи нормативні документи щодо огляду музеїв закладів освіти останнього

десятиліття, можемо зробити висновок про поступове збільшення їх кількості: 2001 р. – 2 522, 2004 р. – 3 265, 2007 р. – 3 887, 2010 р. – 4 432 [4; 5; 7]. Незважаючи на те, що кожного року частина музеїв із різних причин і під дією різнопланових факторів закривається, не всі музеї внесені до книги реєстрації, тенденція до збільшення їх кількості традиційно зберігається. Цей приріст зумовлюється не лише відкриттям нових музеїв, а й переведенням сільських музеїв на утримання закладів освіти.

Загальна кількість музеїв закладів освіти Північно-Східної України станом на 2015 р. становить 721 одиницю (276 музеїв Сумської області, 338 – Харківської, 107 – Чернігівської) [6].

У розрізі типології закладів освіти маємо незначні показники кількості музеїв у закладах позашкільної освіти як в Україні загалом (3,2%), так і в конкретно вибраних областях (Сумська (2,2%), Харківська (5%), Чернігівська (3,7%)). Така тенденція пояснюється співвідношенням загальної кількості закладів позашкільної освіти до закладів освіти інших типів [6].

Значну частину від загальної кількості музеїв закладів освіти становлять музеї історичного профілю – 57,1%, що є свідченням популярності саме історико-краєзнавчої складової частини пошукової роботи з дітьми.

Тенденцією останніх років конкретно вибраних областей є відкриття музеїв військово-історичного (музеїв бойової слави), широкого історичного, етнографічного профілів і музеїв закладів освіти. Такий стан речей пояснюється сучасною воєнно-політичною ситуацією на Сході України та подальшою ескалацією конфлікту. Ці музеї стають краєзнавчою платформою для проведення виховних заходів для дітей, уроків мужності, вікторин, лекцій, зустрічей із ветеранами АТО, ООС тощо.

Також пріоритетними епізодами у змісті експозицій музеїв є сучасні події в житті українського народу: подвиг учасників Революції гідності, вшанування пам'яті героїв Небесної сотні й оборонців української державності на Сході країни.

Одним з інструментів розвитку музейної справи у закладах освіти є проведення, починаючи з 2017 р., Всеукраїнського конкурсу екскурсиводів музеїв навчальних закладів «Край, в якому я живу». Координаторами конкурсу виступають обласні, міські, районні центри туризму і краєзнавства учнівської молоді, станції юних туристів та Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді.

Таблиця 1

Загальна кількість музеїв закладів освіти відповідно до типів закладів освіти станом на 2015 р. [3; 6; 10; 11, с. 63]

	Загальна кількість музеїв	у закладах загальної середньої освіти	у закладах позашкільної освіти	у закладах дошкільної освіти	у закладах професійно-технічної освіти
Сумська область	276	229	6	0	41
Харківська область	338	192	17	5	18
Чернігівська область	107	97	4	0	6
Україна	4 200	3 711	136	157	196

Таблиця 2

Загальна кількість музеїв закладів освіти відповідно до профілів музеїв станом на 2015 р. [3; 6; 10; 11, с. 63]

Профілі	Україна		Сумська область	Харківська область	Чернігівська область
	Кількість музеїв	Відсоток від загальної кількості	Кількість музеїв	Кількість музеїв	Кількість музеїв
Історичні:	2 398	57,1%	176	246	72
- широкого історичного змісту	971	23,1%	44	115	53
- військово-історичні	792	18,9%	82	85	11
- історії освіти або навчального закладу	491	11,7%	35	46	8
- інші	144	3,4%	15	0	0
Археологічні	7	0,15%	0	1	0
Краєзнавчі	739	17,6%	54	8	11
Природничі	40	0,95%	1	5	0
Літературні	178	4,2%	10	10	4
Мистецькі	45	1,7%	1	5	1
Етнографічні	637	16,02%	16	52	17
Технічні	10	0,24%	3	0	0
Галузеві	34	0,81%	12	3	2
Інші	112	2,7%	3	8	0
Всього музеїв	4 200		276	338	107

Відповідно до Положення про конкурс основною його метою є виховання у дітей та учнівської молоді любові до рідного краю, його духовної спадщини, сприяння збереженню історичної пам'яті, удосконалення змісту, форм і засобів музейної роботи у закладах освіти [8].

Особливою увагою під час проведення всього комплексу заходів у межах конкурсу користуються саме музеї закладів освіти історичного профілю. Так, у 2017 р. на конкурс, що проходив у м. Києві, були запрошені представники музеїв історії закладів освіти або історії освіти, музеїв військово-історичного й етнографічного профілів. У 2018 р. свої презентації-екскурсії на конкурсі демонстрували представники музеїв історії населених пунктів (або їх частин), музеїв військово-історич-

ного та літературного профілів. У 2019 р. конкурс проводитиметься у м. Тернопіль. Будуть представлені такі профілі: військово-історичні (крім музеїв окремих військових частин і з'єднань періоду Другої світової війни), краєзнавчі (широкого змісту) й історичні (широкого змісту).

Висновки з проведеного дослідження. Можемо зробити висновок про посилення ролі у краєзнавчій роботі з дітьми саме музеїв закладів освіти історичного профілю, що є підставою для збільшення уваги до цих процесів із боку наукової спільноти, органів державної влади, місцевого самоврядування, педагогів і громадськості.

На тлі фундаментальних змін у педагогічній практиці та науці останніх десятиліть було створено і реорганізовано тисячі музеїв різного типу та профілю, які

поступово створили цілком іншу галузь – освітянське історичне краєзнавство. Це той різновид краєзнавства, що акумулює історико-культурний розвиток конкретної території у стінах закладу освіти, створює відкритий простір, дає можливість використовувати у роботі з дітьми експонати й експозиції музею і стане предметом наших досліджень у наступних наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. № 249/95. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 10.12.2018).
2. Лист Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2015 р. № 1/9-255 «Про перегляд підходів з організації діяльності музеїв історичного профілю». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47045. (дата звернення: 10.12.2018).
3. Наказ департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 28 грудня 2015 р. № 757 «Про проведення обласного етапу Всеукраїнського огляду музеїв при навчальних закладах». URL: <http://www.osvita.sm.gov.ua/index.php/uk/576>. (дата звернення: 10.12.2018).
4. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 березня 2011 р. № 239 «Про підсумки проведення огляду музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України». URL: <http://osvita.ua/legislation/other/16581>. (дата звернення: 10.12.2018). (дата звернення: 10.12.2018).
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 04 лютого 2002 р. № 65 «Про підсумки проведення огляду музеїв при навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України». URL: consultant.parus.ua/?doc=01GCR5FA39. (дата звернення: 10.12.2018).
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 квітня 2016 р. № 406 «Про підсумки проведення огляду музеїв при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». URL: http://pmu.in.ua/wp-content/uploads/2016/05/406_ogljad_muzeiv.pdf. (дата звернення: 10.12.2018).
7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 18 березня 2005 р. № 157 «Про підсумки проведення огляду музеїв при навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0157290-05>. (дата звернення: 10.12.2018).
8. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 вересня 2016 р. № 1129 «Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс екскурсодів музеїв навчальних закладів «Край, в якому я живу». URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/52646/. (дата звернення: 10.12.2018).
9. Наказ Міністерства освіти і науки України від 22 жовтня 2014 р. № 1195 «Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14>. (дата звернення: 10.12.2018).
10. Наказ управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації від 28 грудня 2015 р. № 375 «Про підсумки обласного етапу Всеукраїнського огляду музеїв при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». URL: <http://uon.cg.gov.ua/index.php?id=35203&tp=8>. (дата звернення: 10.12.2018).
11. Організаторам роботи з діяльності музеїв при навчальних закладах Харківщини / упоряд. І.І. Пушкар. Харків, 2016. 120 с.